

ОБ'ЄКТИВНІ ПРИЧИНИ КОН'ЮНКТУРНИХ КОЛИВАНЬ ТА ЇХ НАСЛІДКИ ВПЛИВУ НА РИНОК ПРАЦІ

Даньків В.В.

У статті були детально розглянуті питання щодо об'єктивних причин кон'юнктурних коливань, дослідження та аналіз наслідків впливу кон'юнктурних коливань на ринок праці, а також виявлені особливості поведінки ринку праці при коливаннях економічної кон'юнктури. За результатами дослідження був проведений аналіз циклічних коливань кон'юнктури, та наслідків їх впливу на ринок праці в цілому.

Ключові слова. аналіз, ринок праці, кон'юктурні коливання, безробіття.

ВСТУП

Характерною ознакою розвитку економіки є її циклічність, багатовимірний прояв якої виявляється у коливаннях ринкової кон'юнктури, економічних диспропорціях, та інноваційно-технологічних кризах. Розвиток економічної системи являє собою нерівномірний процес, обумовлений його структурою. Тенденції динаміки економічної системи мають вплив на її підсистеми, в тому числі і на ринок праці. Ринок праці є одним з найважливіших компонентів економічної системи і має ряд особливостей, пов'язаних з циклічними коливаннями ринкової кон'юнктури, які відображаються на динаміці і рівні безробіття. За цих умов, аналіз та прогнозування довгострокових тенденцій кон'юнктури, динаміки науково-технологічної сфери, механізму подовження фаз та, відповідно послаблення глибини криз складають основу прийняття стратегічних рішень і розробки ефективної політики у сфері регулювання економічних коливань.

Слід також звернути увагу, що до цього часу аналіз економічних коливань, та їх впливу на ринок праці проводився на основі класичних теорій перевиробництва, без застосування новітніх методів економічного аналізу. В зв'язку з розбіжностями теоретичних доктрин та реальностей економічного розвитку, було замічено, що в рамках традиційних теорій неможливо було пояснити збільшення глибини та тривалості економічних циклів. На сьогоднішній день, ситуація значно змінилась, і проблема кон'юнктурних коливань потребує більш глибокого аналізу, та дослідження, для кращого розуміння можливого їх негативного впливу на регіональний ринок праці.

Фундаментальні теоретичні дослідження економічних циклів, коливань кон'юнктури відображені у працях таких іноземних вчених як А.Бернс, В.Зарновіц, Дж.Кейнс, М.Кондратьєв, Г.Кассель, К.Ромер, Я.Тінберген та інші.

-Такі відомі економісти як К.Гранер, Р.Солоу, та Р.Лукас, за дослідження коливань економічної кон'юнктури та їх регулювання були нагороджені Нобелівською премією з економіки. Цю відзнаку отримали також Ф.Кідленд та Е.Прескот у 2004 р. за значний внесок у розвиток теорії бізнес-циклів.

Вчений-економіст Кондратьєв ввів поняття Цикли Кондратьєва або К-цикли, тобто періодичні цикли сучасної світової економіки тривалістю 40-60 років. Дослідження та висновки Кондратьєва базувалися на емпіричному аналізі великої кількості економічних показників різних країн, за досить довгі проміжки часу, близько 100-150 років. Це такі показники як : індекси цін, державні цінні папери, номінальна заробітна плата, показники зовнішньоторговельного балансу, видобуток вугілля, золота, виробництва свинцю, та інше.

Інші опоненти вказували на те, що Кондратьєв відійшов від марксизму, а саме через використання ним для пояснення теорії циклів та кон'юнктурних коливань «кількісної теорії грошей»

Щодо перспектив регулювання кон'юнктурних коливань, заслуговує на особу увагу точка зору лауреата

Нобелівської премії з економіки Р.Лукаса, який стверджував, що «Вивчення економічних циклів є першим кроком в проектуванні відповідних стабілізаційних політик, однак наслідки впливу кон'юнктурних коливань на ринок праці висвітлено недостатньо.

Мета статті полягає у: дослідження об'єктивних причин кон'юнктурних коливань економіки, та аналізу їх наслідків впливу на ринок праці

Для досягнення поставленої мети в статті поставлено і вирішено наступні завдання.

- дослідити зміст кон'юнктурних коливань
- визначити об'єктивні причини, кон'юнктурних коливань
- проаналізувати їх наслідки впливу на ринок праці

У статті використовувались такі методи дослідження, як: системний та історичний аналіз при дослідженні об'єктивних причин ринкових коливань.

1 ОБ'ЄКТИВНІ ПРИЧИНИ КОН'ЮНКТУРНИХ КОЛИВАНЬ

В економічній системі важливу роль відіграють циклічні та стадійні концепції розвитку економіки. Циклічні схеми по суті є способом ділення історичного розвитку на однорідні частини або закінчені етапи економічного розвитку.

В XIX ст. окремі, дослідження економічних циклів доказували, що економічна система не тільки сама провокує циклічні коливання, а також і призводить до поступового затухання коливань, які були пов'язані з зовнішніми чинниками.

Ситуація значно змінилася на початку нинішнього століття, розбіжність теоретичних підходів з реальними показниками економічного розвитку, та стало особливо помітним внаслідок того, що в рамках традиційних доктрин, неможливо було пояснити збільшення глибини та тривалості економічних коливань. До недавнього часу аналіз кон'юнктурних коливань проводився на основі марксистської теорії про кризи перевиробництва, без застосування більш сучасних методів економічного аналізу.

Найпростіша, історична форма циклічних коливань – маятниковий рух. Його структура безпосередньо відображає зіткнення протилежних початків руху : економічний процес, що має свій напрямок, періодично змінюється симетричним йому процесом з протилежною направленістю . Маятниковий рух характерний для соціально-економічної політики багатьох держав, після росту інвестицій в соціальні програми, відбувається її спад, який в свою чергу замінюється новим ростом [7,с.121-122].

Якщо амплітуда руху маятника зростає, то траєкторія його руху поступово перетворюється в круг – більш розвинуту, математично ідеальну форму циклу. На відміну від маятника, круг описує рух в замкнутому економічному середовищі в одному напрямку. Інший приклад кругового циклу – інноваційний процес від створення до широкого використання кінцевим споживачем, після цього процес повторюється, а змінюється лиш його предметний зміст.

Таким чином, маятник та круг – два послідовних способи циркуляції елементів і процесів в економічній системі, та її стабільного функціонування в цілому [5, с.19-20].

Найбільш тяжкою формою економічного коливання – є спіраль. Прикладом такого коливання – циклічність капіталістичного перевиробництва. З 20-х років XIX ст. економіка країн через кожні 7-11 років переживала кризу перевиробництва . Спочатку вони сприймалися як кругові рухи, які ведуть країну до краху, але пізніше дослідження показали , що рух по спіралі призводить до процвітання країни, та розвитку виробництва в цілому. Хвиля – це спіраль, яка спроектована на площину. На відміну від спіралі, тенденції коливань економічних процесів видно чітко та легко передбачувани.

В структурі циклу більшість економістів виділяють найвищу і найнижчу точки циклу а також фази спаду (рецесії), та підйому (експансії). Загальна тривалість циклу вимірюється часом між двома найближчими точками піку та найнижчою точкою циклу.

В залежності від того, як змінюється значення економічних параметрів в ході циклу, вони діляться на проциклічні, контрциклічні, та ациклічні. Проциклічними називають, ті при яких в фазі підйому економічного циклу збільшуються показники економіки, а в фазі спаду – зменшуються. Відповідно, контрциклічними параметрами економічного коливання є показники, значення яких під час спаду – збільшуються, а під час піднесення – зменшуються. Ациклічними називають такі параметри циклів, динаміка яких не пов'язана з фазами економічного циклу [3, с.89].

До проциклічних відносять такі чинники економічної кон'юнктури як, загальне виробництво, загрузка виробничих можливостей, агрегати грошової маси, швидкість обороту грошей, реальний національний дохід , рівень зайнятості населення. В меншій мірі проциклічними чинниками є довгострокові ставки по кредитах, рівень цін та об'єми виробництва у видобувній промисловості та сільському господарстві, виробництво товарів одноразового використання. Контрциклічними чинниками є рівень безробіття, кількість банкрутств, розміри виробничих запасів готової продукції. До ациклічних чинників можна віднести об'єм експорту.

Темпи зміни різних чинників не співпадають. Як правило, одні з проциклічних чинників ще зростають, тоді як інші вже знижуються і відповідно одні з контрциклічних чинників ще падають, тоді як інші вже зростають.

Відповідно до класифікації Національного бюро економічних досліджень (NBER) розрізняють три типи економічних параметрів – випереджаючі, запізноуючі, та відповідні. Випереджаючі це ті фактори, які досягають максимуму (мінімуму) перед досягненням піку (відповідно найнижчої точки активності). Запізноуючими називають ті фактори, які досягають максимуму (мінімуму) після досягнення економічного піку (відповідно найнижчої точки). Відповідні чинники, це ті, які змінюються одночасно і в відповідності до змін економічної активності. Приклади всіх трьох типів наведені в таблиці 1.

2 ВПЛИВ КОН'ЮНКТУРНИХ КОЛИВАНЬ НА РИНОК ПРАЦІ

Як відомо, кон'юнктура ринку праці – це відношення попиту та пропозиції в усіх її елементах структури ринку праці. Кон'юнктура ринку праці залежить від стану економіки, рівня розвитку технологічної бази, розвитку ринку товарів , послуг, цінних паперів, стану соціальної та виробничої інфраструктури, розвитку інтеграційних

зв'язків. Крім того на кон'юнктуру значний вплив мають демографічні, політичні, екологічні та інші фактори.

Таблиця 1 Об'єктивні фактори кон'юнктурних коливань

Випереджаючі	Запізнюючі	Відповідні
Середня тривалість робочого тижня на підприємствах промисловості	Кількість безробітних, більше 15 тижнів	Валовий національний продукт
Середня кількість понадробочих годин	Витрати на нові підприємства та обладнання	Рівень безробіття
Кількість заново створених підприємств	Витрати на зарплату	Продукція промисловості
Кількість нових контрактів на будівництво	Середній рівень процентної ставки КБ	Власні доходи
Зміни в запасах		Ціни виробників
Індекси фондового ринку		Відсоткові ставки національного банку
Прибутки корпорацій		Заявки на рекламу

В залежності від відношення попиту та пропозиції на ринку праці, розрізняють три типи кон'юнктури ринку праці :

- 1) трудофіцитна – коли на ринку виникає недостаток пропозиції робочої сили.
- 2) трудопереважаюча – коли на ринку праці є велика кількість безробітних
- 3) рівноважна – при якій попит та пропозиція на робочу силу врівноважена [2, с.113].

Підкреслимо що, територіальні відмінності в природних умовах і ресурсах, демографічній базі, і економічному потенціалі впливають на специфічні особливості формування, розподілу, та використання трудових ресурсів в тому чи іншому регіоні. Перераховані особливості призводять до формування специфічних відхилень в функціонуванні ринку праці регіону, який залежить від рівня та структури зайнятості, динаміки та ефективності виробництва, інвестиційною привабливістю території та інше. Регіональні особливості є причиною відмінностей в степені рефлексії регіональних ринків праці на зміну ринкової кон'юнктури.[4, с.113]

Динаміка валового внутрішнього продукту – суттєвий, проте не єдиний фактор, який впливає на ринок праці, в залежності від кон'юнктурних коливань, важливу роль відіграють також :

1. Структура промисловості. Як правило найбільший вплив кон'юнктурних коливань в тих регіонах, в народному господарстві який велика доля галузей з високою чутливістю до коливань економічної кон'юнктури. Їх називають секторами з високим бета-коефіцієнтом, і відносять до них – галузь будівництва, обробку промисловість (особливо виробництво товарів довгострокового використання), в меншій мірі – гірничодобувні галузі, та фінансове посередництво. Проте електро-, газо-, та водо забезпечення, виробництво продуктів споживання, сільське господарство є найменш вразливими до коливань кон'юнктури ринку.

2. Тривалість спаду. Очевидно, що чим довший період низької кон'юнктури, тим більшими втратами робочих місць воно може обернутись.

3. Виробничі можливості праці – зниження під час спаду виробничих можливостей - один з факторів, впливу на рівень безробіття. Якщо ж в умовах низької кон'юнктури виробничі можливості праці зростають, то це супроводжується зменшення числа зайнятості, і збільшенням кількості безробітних [6, с.54].

З іншого боку, безробіття має також значимий вплив на економічну кон'юнктуру, а саме:

- стимулювання ефективної зайнятості та конкуренції на ринку праці;
- пристосування найманих працівників до вимог ринку праці;
- забезпечення мобільності ресурсів у часі та просторі;
- резервування частини трудових ресурсів у різні періоди економічної кон'юнктури в одних сегментах для можливості використання їх в інших;
- вільне волевиявлення найманого працівника щодо перерви в економічній діяльності з метою зміни роботи та ін..;
- стихійне регулювання попиту і пропозиції праці в територіальному, галузевому, професійному та кваліфікаційному аспекті [1, с.67-68].

Проблеми з реалізацією виробленої продукції, відсутність дешевих кредитів, скорочення обсягів виробництва, відтік інвестицій, все це негативно впливає на ринок праці та безробіття, що напряму залежить від кон'юнктурних коливань.

ВИСНОВКИ

Найвні в науковій літературі методи економічних циклів дозволяють прослідкувати як під дією окремих факторів виникають кон'юнктурні коливання, і допомагають розкрити зміст, закономірності і тенденції економічних коливань.

При аналізі впливу коливань кон'юнктури, а також використання прогностичних моделей, необхідно розглядати декілька взаємопов'язаних процесів, які безпосередньо впливають на відношення попиту та пропозиції: по-перше, це динаміка попиту на роботу силу; по-друге динаміка об'єму виробництва або валового внутрішнього продукту, взаємозв'язок між попитом на робочу силу і рівня виробництва досить очевидна. Скорочення виробництва призводить до зменшення попиту на робочу сил, але в іншому випадку коли замість робочої сили використовується обладнання, в такому випадку збільшення рівня виробництва не буде впливати на попит на робочу силу. По-третє це фактор інвестиційної активності, взаємозв'язок між динамікою попиту на робочу силу та динамікою інвестицій, потрібно досліджувати через призму стану системи робочих місць і техніко-технологічного рівня, на основі якого досить чітко можна оцінити основні вікові характеристики активної частини виробничих фондів. Наслідком техніко-технологічної відсталості апарату, є низька еластичність виробництва, його неспроможність швидко реагувати на зміни ринкової кон'юнктури, та низька конкурентоздатність виготовленої продукції. В результаті призводять до – низьких прибутків (а в деяких випадках і збитковість виробництва), зростання заборгованості, в тому числі і по заробітній платі, зменшення об'ємів інвестицій. Все це загалом призводить до неможливості розширення та модернізації виробництва, створенню нових фізичних та економічних робочих місць, а як наслідок зменшує попит на робочу силу.

Підводячи підсумок, можна зробити висновки, що нерівномірна тривалість та структура кон'юнктурних коливань, пояснюється дією багатьох об'єктивних та суб'єктивних факторів, і на основі аналізу основних показників зайнятості, виробництва, інвестицій можна спрогнозувати відношення попиту та пропозиції на ринку праці, а включивши в аналіз моделі ринку праці показники регіону, можна спрогнозувати стан регіонального ринку праці, що вимагає подальшого та більш глибокого дослідження.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зушина Г.М. Трудовые ресурсы и трудовой потенциал общества: учеб. пособие / Г.М. Зушина, Л.А. Костин. – М.: АТиСО, 1996. – 250 с.
2. Калина А.В. Организация и оплата труда в условиях рынка / А.В. Калина. - К.: МАУП, 1995. – 201 с.
3. Капица С.П. Парадоксы роста: Законы развития человечества / С.П. Капица. — М.: Альпина Нон-фикшн, 2010. – 185 с.
4. Кельдер Т.Л. Економіка праці / Т.Л. Кельдер. – Запоріжжя: ЗДУ, 2001. – 326 с.
5. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные труды / Н. Д. Кондратьев. — М.: ЗАО "Издательство "Экономика", 2002. — 767 с.
6. Петюх В. М. Ринок праці та зайнятість : навч. посіб. / В. М. Петюх. — К. : КНЕУ, 1999. — 214 с.
7. Хаберлер Г. Процветание и депрессия: теоретический анализ циклических колебаний: [пер. с англ.] / Г. Хаберлер. – Челябинск: Социум, 2005. - 475 с.